

פתיחה

התורה בפרשת אמור (ויקרא כג טו - טז) כותבת, שמצווה לספור חמישים יום מהקרבנות קרבן העומר המוקרב יום לאחר חג הפסח, עד חג השבועות בו מקריבים את קרבן החיטים (עיין רמב"ן שם). התורה מוסיפה, שצריך להתחיל לקצור ולספור את העומר 'ממחרת השבת', ונחלקו הקראים והפרושים (חז"ל) מהי כוונת התורה:

הקראים פירשו, שממחרת השבת הכוונה כפשוטו, מיום ראשון, ובו מתחילים לספור את ספירת העומר. חז"ל לעומתם פירשו בעקבות מסורת (ומספר ראיות מהתנ"ך), ששבת במקרה זה הכוונה ליום טוב, ומתחילים לספור ספירת העומר במוצאי יום טוב. בעקבות המחלוקת, כאשר קצרו את השעורים לקרבן העומר, היו עושים מכך אירוע גדול, כדי שכולם ישמעו שאת העומר קוצרים ומקריבים יום למחרת הפסח, ולא ביום ראשון כפי שטוענים הקראים, וכך כותב הרמב"ם (תמידין ומוספין ז, יא):

"כל העיירות הסמוכות מתכנסות כדי שיהיה נקצר בעסק גדול אומר להם הקוצר לכל העומדים שם. אקצור? הין. אקצור? הין. וכל כך למה? מפני אלו הטועים שיצאו מכלל ישראל בבית שני, שהן אומרים שזה שנאמר בתורה ממחרת השבת הוא יום שבת, ומפי השמועה למדו שאינה שבת אלא יום טוב."

בעקבות נעסוק הפעם בדיני ספירת העומר, ובשאלה האם מותר לשיר את השיר 'הנני מוכן ומזומן' שיש הנוהגים לשיר לפני הספירה. כפי שנראה, כדי לענות על שאלה זו יש לפתוח בשאלה בסיסית יותר, האם ספירת העומר מדאורייתא או מדרבנן.

דאורייתא או דרבנן

הגמרא במסכת מנחות מביאה מחלוקת בין האמוראים, כיצד יש לספור את ספירת העומר. דעת אב"י, שיש למנות גם שבועות וגם ימים (היום עשרה ימים, שהם שבוע אחד ושלוש ימים), וכן דעת החכמים בבית רב אשי. לעומת זאת דעת אמ"ר, שיש חובה לספור רק ימים. בטעם הדבר נמק, שמכיוון שהספירה היום היא רק זכר למקדש, אין צורך לספור שבועות.

נחלקו הראשונים בעקבות דברי הגמרא, האם ספירת העומר בזמן הזה מדאורייתא או רק מדרבנן, ונפקא מינה תהיה האם מותר לספור בין השמשות (זמן שהוא לא יום ולא לילה). אם ספירת העומר היא מדאורייתא, צריך להחמיר ולחשוש שעדיין יום. לעומת זאת, אם הספירה מדרבנן, אפשר להקל ולספור בבין השמשות:

מחלוקת הראשונים

א. הרמב"ם (תמידין ומוספין ז, כב) פסק, שספירת העומר בזמן הזה מדאורייתא. הסיבה לפסיקתו היא, שכפי שראינו הנימוק של אמ"ר לכך שצריך לספור רק ימים הוא, שהספירה היא 'זכר למקדש' (דהיינו מדרבנן). אב"י לעומת זאת, לא ציין בדבריו שהספירה היא זכר למקדש, משמע שלשיטתו חובת הספירה היא מדאורייתא, ומכיוון שלהלכה כך נפסק, ספירת העומר בזמן הזה מהתורה. כיצד יתמודד הרמב"ם עם הפסוק בתורה הכותב 'וספרתם לכם... מיום הביאתכם את עומר התנופה', וממנו משמע שספירת העומר תלויה בהבאת קרבן העומר? התירוץ לקושיה זו מופיע בדברי הרמב"ם עצמו. הוא כותב, שהבאת קרבן העומר הוא רק סימן לכך שצריך להתחיל את ספירת העומר, כאשר מגיע זמן העומר יש להתחיל לספור, ולא שסופרים בגלל הבאת העומר, ובלשונו:

"מצוות עשה לספור שבע שבתות תמימות מיום הבאת העומר, שנאמר וספרתם לכם ממחרת השבת שבע שבתות, ומצווה למנות הימים עם השבועות שנאמר תספרו חמישים יום, ומתחילת היום מונין לפיכך מונה בלילה מליל ששה עשר בניסן. מצוה זו על כל איש מישראל ובכל מקום ובכל זמן, ונשים ועבדים פטורין ממנה."

ב. התוספות (מנחות סו ע"א ד"ה זכר) חלקו על הרמב"ם וכתבו, שספירת העומר בזמן הזה היא מדרבנן בלבד, וכן נקטו להלכה רוב הראשונים, ובניהם בעל המאור (פסחים כח ע"א בדה"ר), הר"ן (שם), הרא"ש (שם י, מ) והרשב"א (ג, רפד) ועוד. כיצד יישבו את דברי הגמרא מהם משמע שלדעת אב"י הספירה מדאורייתא? נאמרו בכך לפחות שתי אפשרויות:

תירוץ ראשון: הר"ן (שם טען, שלמעשה גם אב"י מודה לאמ"ר שהספירה בזמן הזה היא זכר למקדש ומדרבנן בלבד. לפי אמ"ר לא חולק על אב"י וטוען כנגדו שהספירה זכר למקדש, אלא טוען כנגדו, גם אתה מודה שספירה בזמן הזה מדרבנן ולכן צריך לספור רק ימים. אב"י חולק וסובר, שלמרות שהמצווה היא זכר למקדש יש להזכיר גם שבועות¹.

תירוץ שני: בעל המאור (שם) כתב, שאב"י אכן חולק על אמ"ר וסובר שהספירה בזמן הזה מדאורייתא, אך למעשה לא נפסק כמותו, אלא כדעת אמ"ר. ממשיך בעל המאור וכותב, שנכון שבעקבות כך היו אמורים לספור רק ימים וכפי שפוסק אמ"ר, אך למעשה נהגו הציבור בכל זאת לספור גם שבועות, ולא בגלל שכך ההלכה מעיקר הדין.

בל תוסיף

להלכה נפסק בשולחן ערוך (תפס, ב) כדעת רוב הראשונים, שהספירה בזמן הזה מדרבנן בלבד, ואפשר לספור ספירת העומר בבין השמשות. אמנם השולחן ערוך הוסיף, שכדאי בכל זאת לחכות לצאת הכוכבים, כדי לחשוש לדעת הרמב"ם שספירת העומר היא מהתורה, אך מכל מקום מי שספר בבין השמשות אינו חוזר וסופר.

בעקבות פסק השולחן ערוך מתעוררת בעיה גדולה, אך כדי להבינה יש לראות קודם את מחלוקת הראשונים בדיני בל תוסיף. בפרשת ראה (יג, א) כותבת התורה, שיש איסור להוסיף על המצוות או לגרוע מהם. פשוט בסברא, שאין הכוונה למנוע מחכמים לגמרי את היכולת, שהרי בכל דור צריך להתמודד עם אתגרים אחרים, משום כך נחלקו הראשונים בביאור הפסוק:

הרשב"א (ראש השנה טז ע"ב) ביאר, שהאיסור להוסיף המצוות חל רק על היחיד, אסור לאדם פרטי להוסיף מצוות, אך לבית הדין מותר. הרמב"ם (ממרים ב, ט) בפירוש אחר ביאר, שגם לחכמים אסור להוסיף מצוות, אבל רק אם יטענו שהציווי מהתורה. לכן

¹ הגרי"ז טען שמחלוקת האמוראים תלויה בשאלה מה הכוונה 'זכר למקדש'. אפשרות ראשונה, 'זכר למקדש' הכוונה שעושים את המצווה כמו שהיה בזמן המקדש כדי שלא ישכחו כיצד עשו, ולכן למשל במקרה שלנו יהיה צריך לספור שבועות וימים. אפשרות שנייה, אין עניין לעשות כמו שהיה בזמן המקדש, אלא העיקר לעשות זכר לחורבן הבית, ואז אין חובה לעשות דווקא כמו שהיה בזמן המקדש.

למשל אין בעיה שחכמים יתקנו לחגוג את פורים, ובלבד שיורו שמדובר במצווה דרבנן ולא בציווי מהתורה. אכן, כפי שראינו, לדעת השולחן ערוך מצוות ספירת העומר בזמן הזה מדרבנן בלבד, וכפי שראינו בדעת הרמב"ם, אם אדם אומר על מצווה מדרבנן שהיא חובה מדאורייתא, הוא עובר על איסור בל תוסיף. אך אם כן קשה, כיצד לפני ספירת העומר אומרים את נוסח 'לשם ייחוד' הכולל את המילים 'הנני מוכן לקיים מצוות עשה של ספירת העומר כמו שכתוב בתורה', הרי מדובר במצווה מדרבנן ואסור לומר שהיא מדאורייתא, ויש באמירה זאת איסור דאורייתא של בל תוסיף!

תירוצי האחרונים

א. אכן בעקבות הקושיה הזאת כתבו הרב **עובדיה** (יחזה דעת ו, כט) ו**הדברי יציב** (או"ח ריד), שיש להשמיט את המילה 'עשה' ואת הפסוק 'כמו שכתוב בתורה' מהנוסח של לשם ייחוד ולומר כך: 'הנני מוכן ומזומן לקיים מצוות ספירת העומר, ויהי נועם ה' אלוהינו עלינו וכו'. באופן כזה לא מכריזים שהמצווה מדאורייתא, ואין באמירת הלשם ייחוד בעיה, ובלשונו של הרב עובדיה:

"בסיכום: הואיל וספירת העומר בזמן הזה רק מדרבנן, לכן נכון להשמיט מהנוסח של לשם ייחוד אמירת הפסוק הנ"ל, בכל הלילות של הספירה, ודי לומר הרי אנחנו באים לקיים מצות ספירת העומר לעשות נחת רוח ליוצרינו וכו'. ולשומעים ינעם ועליהם תבוא ברכת טוב."

ב. **הגרש"ז אויערבך** (הליכות שלמה ניסן - אב) חלק, וסבר שאין צורך לשנות את הנוסח. לדעתו את המילים 'מצוות עשה' מהם משמע שמדובר במצווה מדאורייתא אפשר לפרש, שהכוונה למצוות עשה מדרבנן. כמו כן, את המילים 'כמו שכתוב בתורה' אפשר לפרש, שחכמים תיקנו לקיים את מצוות ספירת העומר בהתבסס על ספירת העומר המוזכרת בתורה.

אמנם, קצת קשה לפרש את הנוסח 'מצוות עשה' כמצוות עשה דרבנן, ואת המילים 'כמו שכתוב בתורה', שחכמים ביססו דבריהם על התורה. כמו כן, יש שלא יודעים שפסק השולחן ערוך הוא שספירת העומר בזמן הזה היא מדרבנן, כך שהם כן מתכוונים למצוות עשה מדאורייתא, אך מכל מקום, מי שמכוון לדברי הגרש"ז אין באמירתו בעיה (דבריו יכולים להוות פתרון לציבור שרוצה לשיר את הנוסח ביחד, והשיר המקובל כולל גם את המילים שהרב עובדיה משמיט).

שבע שבתות

בעיה נוספת שעלולה להתעורר מהנוסח של 'לשם ייחוד', הם המילים 'שבע שבתות' המופיעות בנוסח. כאשר עושים מעשה מצווה, אך מתכוונים בפירוש שלא לצאת ידי חובה, מוסכם על דעת רוב ככל הפוסקים שאכן לא יוצאים ידי חובה. נחלקו התנאים והאמוראים בגמרא בראש השנה, האם יוצאים ידי חובה כאשר מקיימים מצווה ללא כוונה.

למעשה פסק השולחן ערוך (או"ח ס"ח ד) כדעת **התוספות** (ר"ה כח) ו**הרמב"ם**, שמצוות צריכות כוונה (שלא כדעת הרשב"א), ולכן בשביל לצאת ידי חובה יש לכוון לשם עשיית מצווה: "יש אומרים שאין מצוות צריכות כוונה, ויש אומרים שצריכות כוונה לצאת בעשיית אותה מצווה, וכן הלכה". אמנם, אם אכן כך פסק השולחן ערוך, מתעוררת קושיה על דבריו מהלכות ספירת העומר.

בהלכות ספירת העומר (תפ"ט) פסק, שאם אדם שואל את חברו שעוד לא ספר ספירת העומר כמה ימים סופרים היום, עליו לומר לו 'אתמול ספרו כך וכך', שאם יאמר לו 'היום סופרים כך וכך', יצא ידי חובת הספירה, ולא יוכל לספור אחר כך בברכה, ובלשונו: "מי ששואל אותו חבירו בין השמשות כמה ימי הספירה בזה הלילה, יאמר לו: אתמול היה כך וכך, שאם יאמר לו: היום כך וכך, אינו יכול לחזור ולמנות בברכה."

על פסיקה זו קשה, שהרי כפי שראינו לדעת השולחן ערוך צריך לכוון כאשר מקיימים מצווה, וכאן וודאי שאין כוונת העונה לחברו לספור ספירת העומר ולקיים את המצווה כאשר הוא משיב לו 'היום סופרים כך וכך', אז מדוע הוא לא יכול לספור לאחר מכן עם ברכה כאשר ענה כך?! ביישוב הקושיה נאמרו באחרונים מספר תירוצים:

תירוצי האחרונים

א. **הט"ז** (שם) דחק בלשון השולחן ערוך וכתב, שאין כוונתו לומר שהמשיב ממש יצא ידי חובה, שהרי הוא לא התכוון לספור ספירת העומר, אלא שכדאי לכתחילה להיזהר שלא לומר כך לחשוש לדעות הראשונים הסוברות שמצוות אינן צריכות כוונה, אבל אם הוא אמר כן, בדיעבד אפשר לספור עם ברכה.

ב. רוב האחרונים דחו את תירוצו של הט"ז, שהרי השולחן ערוך כותב בפירוש "אינו יכול לחזור ולמנות בברכה". משום כך תירצו **המגן אברהם** (ס"ק י) ו**הגר"א** (שם), שמכיוון שלדעת הסוברים שמצוות אינן צריכות כוונה, יוצאים ידי חובה באמירה בלבד גם מבלי להתכוון, חשש השולחן ערוך לדעתם, וכתב שיספור בלי ברכה מחשש שמא כבר יצא ידי חובה, ובלשון **העולת שבת**:

"אף על גב דלעיל בסימן ס' סעיף ד' פסק המחבר (= השולחן ערוך) דמצוות צריכות כוונה, ואפשר שלענין ברכה מקילין בספק ברכה, כיוון דפלוגתא דרבנותא (= של רבותינו) היא, וזה שדקדק המחבר אינו יכול לחזור ולמנות בברכה, אבל חוזר ומברך בלא ברכה. וכן כתב בכנסת הגדולה."

לפי תירוץ זה מעיר **כף החיים** (תפ"ט, ז), שישנה בעיה נוספת באמירת 'הלשם ייחוד'. ביום האחרון של ספירת העומר סופרים שבע שבועות, ובנוסח הלשם ייחוד כתוב 'מיום הביאכם את עומר התנופה שבע שבתות תמימות תהייה'. לכאורה, יוצאים ידי חובת הספירה כבר באמירה זו, ואין לברך אחר על הספירה! לכן כתב שביום האחרון, יש להימנע מלומר את המילים 'שבע שבתות'.

חג שמח! סיימת לקרוא? קח לקרוא בשולחן החג או בבקשה תעביר הלאה כדי שעוד אנשים ייקראו...

² כבדרך אגב, אפשר להעלות אפשרות שלישית לתרץ את הסתירה בדברי השולחן ערוך. כולם מודים, שנפסק להלכה שמצוות דאורייתא צריכות כוונה. נחלקו האחרונים האם מצוות דרבנן צריכות כוונה (עיין **שדי חמד** מערכת מ כלל ס) אפשר שהשולחן ערוך פסק להלכה כדעת הסוברים שמצוות דרבנן לא צריכות כוונה, ולכן אין קושיה מדוע מי שספר ספירת העומר בלי להתכוון יצא ידי חובה, שהרי כפי שראינו לדעת השולחן ערוך ספירת העומר בזמן הזה תוקפה מדרבנן (וכן ראיתי שתייך הפרי חדש ס' תפ"ט).

³ מצאת טעות? נקודה לא ברורה? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, או לחלק את הדף במקומך? מוזמן: tora2338@gmail.com